

themes on the lessons of Ukrainian literature (5–11 cells) in contemporary secondary schools. Methodical recommendations for its effective use in combination with the latest technology. Justified opinion on the advisability of examining the relationship wedding ceremony with the complex of folk customs, etiquette, morality, social and legal perceptions, family traditions, ancient beliefs.

Key words: wedding, holiday, custom, tradition, folklore, genres, marriage, axiological approach, the study.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2017 р.

Прийнято до друку 25.05.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Нікітіна А. В.

УДК 821.161.2:305“312”

Н. В. Троша, С. Ю. Циханська

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕНЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ В СУЧASNІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

Багато століть поспіль чоловіча стать була домінуючою в різних сferах суспільного, політичного й культурного життя. Відтак, і в літературі жінка набула свого голосу пізно, щоразу стикаючись із безліччю перешкод на шляху до самореалізації. У «велику літературу» її не допускали, посилаючись на низькопробність «жіночого» письма. Лише наприкінці ХХ століття жінки зайняли не менш важливе місце в українській і світовій літературі. Під час вивчення сучасної української літератури слід звернути увагу на те, що сучасна жіноча проза дуже різноманітна в усіх її проявах. Вона різниеться за настроями, характерами, жанрами, що й зумовлює закономірність виникнення нашого дослідження.

У різні часи українська жіноча проза була об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Агеєвої, Є. Барана, О. Бойченка, І. Бондаря-Терещенка, Я. Голобородька, О. Гомілка, Г. Грабовича, Т. Гундрової, Н. Зборовської, Г. П. Рижкової, Т. Тебешевської-Качак, Б. Успенського, О. Фрейденберг, О. Ярового та ін. Істотними для нашого дослідження є концепції представниць феміністичних та гендерних студій: В. Агеєвої, С. де Бовуар, Г. Брандт, О. Вороніної, Т. Гундрової, Н. Габріелян, І. Жеребкіної, Н. Зборовської, С. Павличко. Згадані дослідники одностайні в думці, що жіноча література здебільшого має велику естетичну цінність, є мистецьким феноменом і заслуговує на визнання.

Mета статті – проаналізувати особливості вивчення світоглядних моделей та образів жінки в українській жіночій прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Жіноча творчість у сучасному українському письменництві спирається на потужну літературну традицію, представлена такими іменами, як Олена Пчілка, Ольга Кобилянська, Леся Українка, Марко Вовчок, Наталія Кобринська, Олена Теліга, Ліна Костенко та інші. Однак лише наприкінці 90-х років ХХ століття вітчизняна жіноча проза почала усвідомлюватися як літературний феномен.

В українському письменстві кінця ХХ початку ХХІ століття зазвичав виразний «жіночий голос», представлений, зокрема, в прозі Г. Гордасевич, Л. Демської, І. Жиленко, Т. Зарівної, О. Забужко, М. Ільницької, С. Йовенко, Є. Кононенко, С. Майданської, М. Матіос, Г. Пагутяк, Г. Тарасюк, Д. Корній, І. Роздобудько, Л. Тарнашинської, Н. Тубальцевої, Люко Дашвар, Д. Корній та ін., які плідно працюють у жанрі «жіночої прози» і стали улюбленими письменницями сучасного молодого покоління.

Термін «жіноча проза» і споріднені з ним «жіноче письмо», «жіноча література» є досить дискусійними, оскільки саме їх існування випливає з питання про те, чи виокремлюється стать у літературі. У працях багатьох дослідників ззвучить думка про неможливість поділу літератури за статевою ознакою. Типовою в цьому випадку є пропозиція поділити літературу на «гарну» й «погану», а не на «чоловічу» й «жіночу». Попри те, що термін «жіноча проза» почав широко використовуватись як в усному, так і в письмовому спілкуванні, літературознавчі словники та довідники не дають подібного визначення.

Шкодить самоусвідомленню жіночої прози, як явища, ототожнення її з так званою «дамською» («рожевою») масовою літературою, коли «жіночими романами» називають мелодрами зі стереотипними сюжетами й калькованими персонажами, адресовані, як правило, жіночій аудиторії [5, с. 15].

Своєрідність жіночої літератури визначила український літературний критик Л. Таран: «Є проза, написана жінками, і проза, яка артикулює власне-жіночий досвід. Уточню: до першої відношу таку, котра улягає стереотипам традиційного письма і змальовує світ жінки як такий, що не мислиться поза світом чоловіків, до другої – твори, що змальовують самодостатність жінки» [10, с. 65–71].

Сучасні жіночі твори відрізняються надзвичайно розгалуженою системою жанрових ознак, у якій виділяють такі жанри: соціально-психологічний роман, інтелектуальний роман, виробничий роман, химерний роман із рисами міфологізму і фантастики, роман-хроніку, документальний роман, комічний роман, роман-трагіфарс, посмодерністський детектив, готичний та пригодницький роман, трилер, роман-мелодрама й «жіночий роман» (любовна історія, «лав сторі»), «бойовик-екшн», квест; а також цілий ряд малих прозових жанрових форм: повість, оповідання, новела, вірш прозою тощо [8, с. 56–58].

Жіночій прозі кінця ХХ – початку ХХІ століття притаманні текстові характеристики, традиційно приписувані культурою феномену жіночого

(чуттєвого, тілесного, внутрішнього, аффективного, інтимізованого тощо). Наявність цих рис у творчості кожної письменниці особлива й різна, що залежить від того, які тенденції є домінуючими у творчій позиції авторки.

Під час створення нового жіночого типу закономірним стає звернення сучасних письменниць до особистого досвіду, оскільки, за відомим феміністичним гаслом «особисте є політичним», літературознавство вже давно спостерігає прихильність жінок-письменниць до автобіографічної літератури: «Феміністична критика часто трактує автобіографізм як одне з основних визначень жіночого письма, виводячи родовід жіночої літератури з інтимістики. Конструкція біографії – розповіді недочутої, недобаченої, незакінченої – мусить бути вільною, відкритою, фрагментарною, зануреною у теперішній час, написаною скоріше як припущення, ніж як ствердження; вона скоріше просторова, ніж лінеарна, цинічна, ніж прогресивна» [9, с. 322]. Такими є, на думку Вірджинії Вулф, деякі з рис, притаманні жіночому письму. Деякі письменниці не заперечують і не приховують того, що їхні твори побудовані з фактів особистого життя.

Свою позицію про автобіографічність «Польових досліджень з українського сексу» О. Забужко пояснює так: «Чому дала своїй героїні власне ім'я і біографію? Це означає, що, як автор, відповідаю за екзистенційну достовірність того естетичного досвіду, який виражений у творі. Тобто, прошу читача трактувати це серйозно. Я ж, вибачайте, теж продукт української літератури з усім її вихованням, тому намагалася пробити в самій собі, зняти певні табу на проговорення певних речей, які ніколи не називалися. Зняти табу на мовчання для себе – зробити літературою ті речі, які літературою досі не робилися. Робити ж це під маскою традиційної художньої умовності, тобто «загримувавши» героїнію до невпізнанності, означало б для мене знизити ймовірність бути почутою. Тому це досить свідома провокація, скажімо, на рівні падання на амбразуру. Я плачу за це своїм іменем і репутацією – своєрідною конвертованою валютою» [2, с. 3].

У сучасній жіночій прозі переважає образ сильної, самовпевненої українки, здатної все вирішувати самостійно. А чоловіки, навпаки – зманірені, фемінізовані. Бум на «жіночий роман» спровокований нашим життям, адже нині дедалі більше стає самотніх жінок. За перечитаними сторінками вони намагаються розібратися в собі, знайти пораду і роздраду, й врешті-решт починають вірити в свої сили. Сутність жінки яскраво виразила сучасна українська письменниця Олена Іськова: «Я просто жінка... Грішна і земна. / Не ангел я, не перший витвір Бога. / Так легко мною впитись без вина, / Я ж на устах залишу тільки здогад».

На початку ХХІ століття відбулося багато кардинальних змін в суспільстві. Змінилася також і роль жінки у ньому. Вона на весь світ голосно заявила про себе, вона повертається в історію, політику, науку, мистецтво, літературу. Жінка проголошує фемінізацію людської

культури, з якої віками викresлювалися жіночі цінності. Напевно, на сьогоднішній день одна з найбільших проблем у суспільстві – це проблема дискримінації жінки. Фемінізм призводить до зміни соціокультурної парадигми. «Важко уявити собі сьогодні таку гуманітарну дисципліну, яка б не підлягала перегляду у світлі сучасної концепції гендерних відношень», – зазначає А. Усманова [11, с. 45].

Справжнім художнім відкриттям української жіночої прози початку ХХІ століття став образ нової жінки нашого часу – активної й емансипованої – образ, контрастний до традиційного патріархального типу «сентиментальної» (за висловом М. Рудницької) героїні. Н. Зборовська стверджує: «Замість чоловічого (традиційного) уявлення про жінку оформляється власне уявлення жінки про саму себе, про своє призначення, що цілком закономірно вступає у суперечність із міфами патріархальної культури» [4, с. 28].

Свій родовід нова героїня веде від духовно випростаних, дійсно емансипованих жінок – героїнь літератури межі XIX–XX століття. На думку С. Павличко, героїні Лесі Українки та Ольги Кобилянської, чільних представниць українського модернізму, були «сильними жінками, спроможними на самотній виклик суспільству» [6, с. 71–72]. В унісон цій тезі ззвучить думка Я. Поліщук про жінку як «альтернативного героя» української літератури цього періоду: новий жіночий образ «...творився на противагу поширеному типові чоловіка в літературі – слабкого, стомленого і розчарованого життям, часто звід часного» [7, с. 55].

Героїні сучасної української жіночої прози самостверджуються, самостійно досягають висот у житті попри всі негаразди. Наприклад, у книзі Дари Корній «Щоденник Мавки» авторка показує зраджену та слабку жінку. Перед нею постає нелегкий вибір: здатися і підкоритися суспільству, чи зібрati свої сили і піти наперекір усім встановленим правилам і стати незламною, вольовою, а головне – незалежною жінкою, яка має свою думку і свій голос. Переутілення із слабкої та беззахисної жінки на сталеву леді проходить крізь усю сюжетну лінію, авторка показує те, що жінка – це незалежна людина і може стояти на одному щаблі з чоловіком. По-справжньому «вільна жінка» – «вільна від усього, що нав'язувало їй патріархальне суспільство, від непорушних традицій, від пересудів і забобонів минулого, надто тоталітарного, та від усього, що сковує і обмежує її зараз, – вільна в усьому» [1, с. 18], є сьогодні скоріше ідеалом, ніж реальністю.

Засобом характеротворення в жіночій прозі стає образне зображення голосу героїні. Цей прийом особливо часто використовує О. Забужко. Інтонаційне багатство мовлення свідчить про насиченість внутрішнього життя жінки. Прикметно, що образ голосу створюється тропами з посиленою чуттєвістю, звук, інтонація ніби «опредмечуються». Так, наприклад, голос Мілени (повість «Я, Мілена») «осяйний», порівнюється з «ряхтінням живого срібла», він «...мінився,

ряхтів, вигравав, нагусав і через край переливався всіма можливими кольорами й відтінками...» [3, с. 6–9].

Аналіз сучасної української жіночої прози дає підстави стверджувати, що в ній зображені жінку нового типу, універсальну гуманітарну особистість, освічену, інтелігентну, ерудовану, спрямовану на засвоєння та створення культурних цінностей. У художньому розкритті цієї характеристики вагомим є «хронотоп асоціативної ретроспекції», пов’язаний із розвиненою аллюзивною інтертекстуальністю (О. Забужко, С. Майданська). Жінка замальовується як берегиня людської історії, мистецства, міфології, релігії.

Таким чином, під час вивчення сучасної української прози слід звернути увагу на те, що нині вона активізована творчими пошуками жінок-письменниць. Їхні твори не є відверто феміністичними, але сприяють активному поширенню цього явища. Аналіз жіночої прози кінця ХХ – початку ХХІ століття дає підстави стверджувати, що в ній по-іншому відкривається образ жінки. Вона показана незалежною, незламною, готовою протистояти всьому світу. Вона – ідеал краси, проте цей ідеал пройнятий глибоким драматизмом.

Перспективи подальшої наукової роботи вбачаємо у ґрунтовному дослідженні сучасної жіночої прози, виявленні її ідейно-тематичних та жанрово-стилістичних домінант.

Список використаної літератури

- 1. Дончик В.** Від головного редактора / В. Дончик // Слово і Час. – 1996. – № 8–9. – С. 18–19.
- 2. Забужко О.** «Гріхів нам досить!» / О. Забужко // Молодь України. – 1995. – № 124. – С. 1–3.
- 3. Забужко О. Я.** Мілена. Повість / О. Я. Забужко // Кур’єр Кривбасу. – 1998. – № 95–96. – С. 5–22.
- 4. Зборовська Н.** Перемога плоті / Н. Зборовська // Критика. – 1998. – № 10. – С. 28–29.
- 5. Ключковская Г.** Творчество, рынок, бестселлеры (выступления Оксаны Забужко и Юрия Андруховича) / Г. Ключковская // Зеркало недели. – 1999. – № 8. – С. 15.
- 6. Павличко С.** Дискурс модернізму в українській літературі: монографія / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
- 7. Поліщук Я.** Прагнення модерної особистості (Жінка як персонаж української літератури початку ХХ століття) / Я. Поліщук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 5. – С. 55–59.
- 8. Рижкова Г. П.** Новітня «жіноча проза»: жанрові ознаки / Г. П. Рижкова // Дивослово. – 2008. – № 3. – С. 56–58.
- 9. Стельмах Х.** Специфіка жіночої психології у романі Ясміни Тешанович «Сирени» / Х. Стельмах // Молода нація. – К. : СМОЛОСКИП, 1999. – С. 314–322.
- 10. Улюра Г.** Коронована сила жіночої руки, або про тих, хто «пише іншу прозу» / Г. Улюра // Слово і Час. – 2005. – № 3. – С. 65–71.
- 11. Усманова А.** Беззащитная Венера. Размышления о феминистской критике истории и теории искусства / А. Усманова // Arche. – 1999. – № 3. – С. 45–48.

Троша Н. В., Циханська С. Ю. Особливості вивчення образу української жінки в сучасній жіночій прозі

У статті досліджується «жіноча проза» кінця ХХ – початку ХХІ століття, роль та місце жінки у сучасній літературі. Проаналізовано специфіку виявлення світоглядних моделей, виявлено особливості репрезентації образу української жінки. Доведено, що жіноча література здебільшого має велику естетичну цінність, є мистецьким феноменом і заслуговує на визнання. Акцентується на тому, що справжнім художнім відкриттям української жіночої прози початку ХХІ століття став образ нової жінки нашого часу – активної й емансипованої – образ, контрастний до традиційного патріархального типу «сентиментальної» героїні.

Ключові слова: «жіноча проза», «жіноче письмо», «жіноча література», жіночий образ, фемінізм.

Троша Н. В., Циханська С. Ю. Особенности изучения образа украинской женщины в современной женской прозе

В статье исследуется «женская проза» конца ХХ – начала ХХІ века, роль и место женщины в современной литературе. Проанализирована специфика выявления мировоззренческих моделей, выявлены особенности репрезентации образа украинской женщины. Доказано, что женская литература в основном имеет большую эстетическую ценность, является художественным феноменом и заслуживает признания. Акцентируется на том, что настоящим художественным открытием украинской женской прозы начала ХХІ века стал образ новой женщины нашего времени – активной и эмансипированной – образ, контрастный традиционного патриархального типа «сентиментальной» героини.

Ключевые слова: «женская проза», «женское письмо», «женская литература», женский образ, феминизм.

Trosha N., Cihanska S. The peculiarities study Ukrainian women's image in modern female prose

The article highlights the problems of «women's prose» of the late XX – early XXI century, women's role and place in modern literature. The specifics of philosophical models detection have been analyzed. The unique image representation of Ukrainian women in the work of Irene Rozdobud'ko, Maria Matios, Marina Hrymych, Korniy Dara, Talan Svitlana, Dashvar Lyuko that work productive in the genre of «women's prose» and became the favorite writers of the current generation have been revealed. In the article proved that women's literature mostly has great aesthetic value and deserves recognition as an artistic phenomenon. Emphasizes that the real artistic discovery of Ukrainian «women's prose» of XXI century was the image of the new woman - active and emancipated – as a contrast to the traditional patriarchal type «sentimental» heroine.

Key words: «women's prose», «women's letter», «women's literature», a female image, feminism.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2017 р.
Прийнято до друку 25.05.2017 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Чернуха Н. М.

**ФІЛОЛОГІЧНА ОСВІТА Й НАУКА
В УНІВЕРСИТЕТАХ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ,
ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ**

УДК 81'27:159.923.2-021.254

О. В. Антонюк, В. В. Краснікова

**ВПЛИВ МОВНИХ ДЕВІАЦІЙ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Соціальні, економічні та політичні зміни, що відбулися впродовж останніх десятиліть у нашій країні, міжнародні збройні конфлікти, один з яких безпосередньо відбувається на території нашої держави, крах мультикультурної європейської політики – усе це стає поштовхом до перегляду багатьох ціннісних позицій суспільства, загостреного відчуття належності до певної людської спільноти, конструктивного пошуку розв'язання важливих світоглядних питань, одним з яких є питання ідентичності, зокрема етнокультурної. С. Гантінгтон підкреслює, що в сучасному суспільстві культурні ідентичності (етнічні, національні, релігійні, цивілізаційні) займають центральне місце, а союзи, антагонізми і державна політика складаються з урахуванням культурної близькості і культурних відмінностей [Цит. за 1, с. 48]. Як слушно зазначає В. Ачкасов, в умовах суспільної кризи етнічна ідентичність є найбільш стійкою та значущою для більшості людей. Для окремої ж людини саме етнічна група, до якої вона належить, важить набагато більше, ніж вона сама. Це те, що більшою мірою визначає спрямованість життєвих устремлінь і що буде існувати й після неї. Таке сприйняття свого етносу зумовлене тим, що людина його не вибирає. Етнічна належність задається разом з народженням, культурним оточенням, що регламентує загальноприйняті стандарти поведінки, умінням говорити рідною мовою [1, с. 48]. Таким чином, взаємозв'язок мови, етносу та його культури на сьогодні є очевидним і не викликає сумнівів, оскільки саме мова є важливим чинником, що визначає етнічну самосвідомість народу. В. Жайворонок наголошує, що не тільки людина впливає на мову, але й мова формує особистість. У свою чергу, формування етносу без мови неможливе, бо остання є однією з ключових ознак нації. Отже,